

บทที่ ๔

ลักษณะคาน้ำส้มของเกษตรกร

ลักษณะทาง ๆ คาน้ำส้มของเกษตรกรไทยนั้นยังไม่ค่อยมีผู้ใดทำการศึกษามากนัก ส่วนใหญ่การศึกษามักจะเน้นหนักในเรื่องทางเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันจากข้อเท็จจริงหรือจากคำสั่งเกณฑ์การทั่ว ๆ ไป ว่าชาวชนบทหรือเกษตรกรไทยเรามีความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมทางสังคมในระดับต่ำ การศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาถึงปัจจัยทางสังคมบางประการ เช่น การศึกษา การอนามัย ความทันสมัยของเกษตรกรไทย เช่น การอ่านหนังสือพิมพ์และการฟังวิทยุ การเดินทางไปในอำเภอหรือจังหวัด การรู้จักบุคคลสำคัญ ๆ และทัศนคติหลายสิ่งหลายอย่างประการ เป็นต้น

การศึกษา

ในรศ.๒๒๖ ของประเทศไทยที่ค่อยการพัฒนาขึ้น ประชาชนเกือบทั้งหมดมีการศึกษาน้อย อัตราการไม่รู้หนังสือจึงสูง ประเทศไทยก็เช่นกัน ถึงแม้ว่าอัตราการอ่านออกเขียนได้จะสูงพอสมควร ซึ่งแสดงว่าเป็นผู้มีการศึกษาบ้าง แต่ก็เป็นการศึกษาในระดับต่ำมาก โดยเฉพาะชาวชนบทส่วนใหญ่เรียนจบแค่ชั้นประถมปีที่ ๔ หรือน้อยกว่านั้น การเกษตรแบบคนแคบจะเรียกได้ว่าไม่มีผู้ใดเคยศึกษามาโดยตรงเลย เกษตรกรส่วนมากหาความรู้มาใช้ในการประกอบการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก โดยเกิดมาเป็นลูกหลานในครอบครัวเกษตรกรและช่วยงานในครอบครัวตลอดมา ในปี พ.ศ.๒๔๘๕ มากกว่าครึ่งของเกษตรกรที่อายุเกิน ๔๐ ปี ไม่เคยไปโรงเรียนเลย ในบรรดาผู้ที่เคยเข้าโรงเรียนก็มักไม่เกิน ๒ ปี และมีน้อยกวารอยละ ๑๒ ที่เรียนเกิน ๔ ปี การเปรียบเทียบระดับการศึกษาของเกษตรกรใน

Rufus B. Hughes and Ervene J. Long, "Complementary Between Agricultural and Industrial Development", Science Technology and Development (Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1962), p.59.

ภาคกลาง ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๐๑ และ ๒๕๑๐ - ๑๑ ปรากฏว่า เกษกรกรในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๐๑ ร้อยละ ๒๘.๑ ได้รับการศึกษา และเพิ่มเป็นร้อยละ ๓๘.๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๑๑ แต่ทว่าเป็น การศึกษาระดับต่ำมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๐๑ มีเพียงร้อยละ ๓ เท่านั้นที่ทำการศึกษาสูงกวาระดับ ประถม และเพิ่มขึ้นเป็นเพียงร้อยละ ๓.๕ เท่านั้นในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปี ความรู้ระดับนี้ไม่ เพียงพอที่จะเข้าใจวิทยาการใหม่ ๆ ได้ เพราะไม่สามารถอ่านหนังสือพิมพ์ให้เข้าใจได้อย่างแตก ฉาน หรือแม้แต่วิทยุก็มักจะไม่ค่อยจะเข้าใจเรื่องอย่างถ่องแท้ การศึกษาและวิจัยจากแหล่งต่าง ๆ เกี่ยวกับภาวะสังคมและเศรษฐกิจของ เกษกรกรทอน ทางกึ่งเมืองรายงานทำนองเดียวกันนี้ ของชนา สังค์เอกประการหนึ่งคือ ถึงแม้จะได้รับการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา แต่ เกษกรกรจำนวนไม่ น้อยสามารถเพียงแต่เขียนอ่านชื่อตนเองได้ ทั้งนี้เพราะมิได้มีโอกาสอ่านหรือเขียนอยู่เรื่อย ๆ และในที่สุดก็กลายเป็นผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ไปอีก องค์การยูนิเซฟได้สำรวจพบว่าประมาณร้อย ละ ๕๐ ของครัวเรือนหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พบวัยเรียนแล้ว ไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจ ถึงเอกสารสิ่งพิมพ์ในระดับความรู้ชั้นประถมปีที่ ๑ ได้ ความลำบากในเรื่องการอ่านหนังสือเริ่ม ทั่วแกอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป

การศึกษาครั้งนี้ ปรากฏถึงที่คาดคะเนไว้แล้วจากตารางที่ ๑๕ ว่า เกษกรกรไทยประมาณ ร้อยละ ๔๑ มีการศึกษาไม่ถึงชั้นประถมปีที่ ๔ หรือไม่เคยเรียนหนังสือเลย ส่วนที่เหลือร้อยละ

^๓ อุทิศ นาคสวัสดิ์, ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๐๑, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘.

^๔ อุทิศ นาคสวัสดิ์, ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๑๑, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

^๕ ประหยัด จันทรวง, "บทบาทของไฟฟ้าสายเคเบิลกับการพัฒนาการเกษตร", เอกสารประกอบการสัมมนาทางสังคมศาสตร์ครั้งที่ ๑ เรื่องบทบาทของสังคมศาสตร์ในการพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย (โรเนียวโดยภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๗ - ๘.

ตารางที่ ๑๕ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามอายุและระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	อายุ (ปี)								ไม่ตอบ	รวม (จำนวน)
	๑๕ - ๑๙	๒๐ - ๒๔	๒๕ - ๒๙	๓๐ - ๓๔	๓๕ - ๓๙	๔๐ - ๔๔	๔๕ - ๔๙	๕๐ ปีขึ้นไป		
ไม่เคยเรียน	*๖	๕.๙	๗.๓	๑๐.๒	๑๖.๓	๑๐.๒	๒๐.๗	๓๓.๑	*๖	๑๘.๖ (๑๘๙)
อ่านออกเขียนได้	-	๓.๙	-	-	-	๒.๐	๕.๘	๑๗.๘	-	๕.๑ (๖๐)
ป.๑ - ป.๓	-	๙.๘	๑๑.๐	๑๗.๗	๑๕.๗	๒๗.๒	๑๗.๓	๑๘.๙	-	๑๖.๙ (๑๖๗)
ป.๔ - ป.๖	*๖	๓๘.๘	๘๐.๕	๗๐.๑	๖๖.๑	๕๖.๕	๕๓.๗	๓๓.๕	*๖	๕๖.๓ (๕๕๖)
ป.๗ ขึ้นไป	-	๒.๐	๑.๒	๒.๐	๑.๙	๔.๑	๒.๕	๑.๑	*๖	๒.๑ (๒๑)
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
(จำนวน)	(๒)	(๕๑)	(๘๒)	(๑๘๗)	(๑๕๙)	(๑๘๗)	(๑๒๑)	(๒๗๕)	(๘)	(๙๘๘)

ก ขนาดตัวอย่างน้อยกว่า ๕

๕๖.๓ เรียบจบชั้นประถมศึกษา ๔ ถึงจบชั้นประถมศึกษา ๖ ซึ่งเป็นที่คาดคะเนออกเสียก่อนว่า ในจำนวนคนมีเกณฑ์จบเพียงชั้นประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรที่เรียนสูงกว่ามัธยมเพียง ๒๑ คนจากจำนวน ๕๘๘ คน หรือร้อยละ ๓.๑ เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาของเกษตรกรอายุต่าง ๆ กันแล้วปรากฏว่าเกษตรกรสูงอายุมีการศึกษาต่ำกว่าเกษตรกรอายุน้อย ๆ เพราะกลุ่มเกษตรกรสูงอายุมีอัตราส่วนของผู้ที่ไม่เคยเรียนหรืออ่านออกเขียนได้หรือเรียนแต่ไม่จบชั้นประถมศึกษา สูงกว่าเกษตรกรอายุน้อย และในทำนองกลับกันเกษตรกรอายุน้อยก็มีอัตราส่วนของผู้ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาสูงกว่าเกษตรกรสูงอายุอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ เกษตรกรอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี ๒๕ - ๒๙ ปี และ ๓๐ - ๓๔ ปี มีอัตราส่วนของผู้ที่ไม่เคยเรียนและผู้เรียนเพียงแค่อ่านออกเขียนได้รวมกันเพียงร้อยละ ๕.๘, ๗.๓ และ ๑๐.๒ ตามลำดับ แต่อัตราส่วนดังกล่าวในกลุ่มเกษตรกรอายุ ๔๕ - ๔๙ ปี และ ๕๐ ปีขึ้นไปไม่ถึงร้อยละ ๒.๕ และ ๔๐.๕ ตามลำดับ ฉะนั้น เรื่องการศึกษาของเกษตรกรจึงน่าเป็นห่วงและควรเป็นเรื่องที่ควรรีบแก้ไข

ในการศึกษาค้นคว้าได้สอบถามถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาในอนาคตของบุตรไว้ด้วย โดยถามถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาระดับสูงสุดของบุตรชายคนเล็กที่มีอายุระหว่าง ๒ - ๑๒ ปี ในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาของบุตรนี้ จากการศึกษานี้ศึกษาหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งออกสำรวจ ๑๒ หมู่บ้านใน ๘ อำเภอของจังหวัดปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา พบว่าชาวชนบทส่วนใหญ่ให้คำตอบว่าอยากให้บุตรเรียนถึงขั้นสูงสุด โดยให้เหตุผลว่าบุตรจะได้ประกอบอาชีพที่มีรายได้และไม่ประสบความสำเร็จยากลำบากเหมือนตน แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถส่งบุตรให้เรียนได้หาความประสงค์เนื่องจากฐานะยากจน หรือมีบุตรจำนวนมากเกินไป บางรายตอบว่าตามใจบุตรหรือขึ้นอยู่กับสติปัญญาและความสามารถในการเรียนของบุตร ดังนั้นจะเห็นว่าอันที่จริงชาวชนบทมีความคิดและมุ่งหวังในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาอยู่มาก แม้จะติดข้องในเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจ

^๒ กานดา วรรณเกียรติ, "สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นบางประการของชาวชนบท", เอกสารประกอบการสัมมนาทางสังคมศาสตร์ครั้งที่ ๑ เรื่องบทบาทของสังคมศาสตร์ในการพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย (โรเนียวโคโยภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๒.

ตารางที่ ๑๖ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามระดับการศึกษาและความมุ่งหวัง เกี่ยวกับการศึกษาของบุตรชาย
ที่มีอายุระหว่าง ๖ - ๑๒ ปี

ระดับการศึกษา	ความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาขั้นสูงสุดของบุตรชายที่มีอายุระหว่าง ๖ - ๑๒ ปี							รวม (จำนวน)
	จบชั้นประถม ไม่	มศ.๑ - มศ.๓	มศ.๔ - มศ.๕	อาชีวศึกษา	มหาวิทยาลัย	อื่น ๆ	ไม่ตอบ	
ไม่เคยเรียน	๕๔.๕	๑.๓	๓.๙	-	๑.๓	๓.๙	๓๕.๑	๑๐๐.๐ (๗๗)
อาเนกเขียนได้	๔๒.๘	๔.๘	๕.๘	-	-	๑๔.๓	๓๓.๓	๑๐๐.๐ (๒๑)
ป.๑ - ป.๓	๖๗.๒	๑๐.๓	๓.๕	-	-	๓.๕	๑๕.๕	๑๐๐.๐ (๕๕)
ป.๔ - ป.๖	๓๖.๐	๗.๔	๓.๓	-	๑.๗	๖.๖	๔๕.๐	๑๐๐.๐ (๒๔๒)
ป.๗ ขึ้นไป	๒๒.๒	๒๒.๒	-	๒๖.๒	-	๑๑.๑	๒๒.๒	๑๐๐.๐ (๕)
รวม	๔๔.๐	๖.๘	๓.๔	๐.๕	๑.๒	๖.๒	๓๗.๙	๑๐๐.๐
(จำนวน)	(๑๗๖)	(๒๘)	(๑๔)	(๒)	(๕)	(๒๕)	(๑๕๔)	(๔๐๗)

ไม่มีบุตรชายอายุระหว่าง ๖ - ๑๒ ปี จำนวน ๕๘๑ ราย

การศึกษาในเรื่องเดียวกันพบว่า บางรายไม่แสดงความคิดเห็นเนื่องจากคิดว่าจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่อย่างไร เพราะยังไม่สามารถส่งเสริมหรือให้เรียนในระดับสูงสุดได้ ซึ่งถ้าพิจารณาจากการศึกษารุ่นนี้ ปรากฏผลทำนองเดียวกันในตารางที่ ๑๖ ว่า เกษตรกรประมาณร้อยละ ๓๘ ไม่ชอบหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ตามก็จะเห็นได้ว่าเกษตรกรเกือบครึ่งของการให้บุตรเรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษา ๔ คือร้อยละ ๔๔ ทยอยให้บุตรเรียนจบจนกระทั่งระดับที่เจ็ด ร้อยละ ๖.๘ อยากรให้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา ๑ - ๓ เกือบจะไม่มีผู้ใดของการให้บุตรเรียนจบอาชีวศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเลย ผลการศึกษาเป็นไปในทำนองเดียวกันไม่ว่าตัวเกษตรกรเองจะมีการศึกษาในระดับใด กล่าวคือ เกษตรกรจำนวนไม่น้อยไม่ยอมแสดงความคิดเห็น ผู้ที่แสดงความคิดเห็นมีความต้องการให้บุตรเรียนชั้นประถมศึกษา ๗ หรืออย่างมากก็ชั้นมัธยมศึกษา ๑ - ๕ แต่จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา ๗ หรือสูงกว่านั้นมีความต้องการให้บุตรเรียนถึงมัธยมศึกษา ๑ - ๓ เป็นอัตราส่วนสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยเรียนหรือเรียนไม่ถึงชั้นประถมศึกษา ๗ และเกษตรกรที่มีการศึกษาระดับดังกล่าวเห็นถึงความต้องการให้บุตรเรียนจบอาชีวศึกษา คือร้อยละ ๒๒

การอนามัย

ส่วนมากเกษตรกรไทยยังมีการศึกษาน้อย ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสุขศึกษาและการอนามัย ทำให้ไม่ทราบถึงวิธีการที่จะกินอยู่ให้ถูกหลักอนามัย อาหารรับประทานในมือหนึ่ง ๆ นั้นก็ได้คิดว่าจะมีประโยชน์พอเพียงหรือไม่^๗ เรื่องสุขภาพอนามัยของเกษตรกรไทยเป็นที่รับรู้กันอยู่ทั่วไปว่าอยู่ในระดับที่ต่ำ ภาวะโภชนาการต่ำ มีส่วนไม่ถูกสุขลักษณะหรือไม่มีส่วนเลย บริโภคน้ำจากแม่น้ำลำคลอง ห้วยบึง มีขยะมูลฝอยทิ้งอยู่เกลื่อนกลาดเป็นที่เพาะพันธุ์แมลงวันและเป็นที่ยาภัยของหนู มีน้ำ

^๗ เต็มศรี ภัทรารมณ, "การพัฒนากำลังคนในสถานสุขาอนามัย", รายงานการศึกษาและค้นคว้าเรื่องมือเท้ากำลังคนกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย (พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๘.

โลโก้ครึ่งเนาสงกลืนหมื่น การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่าปริมาณน้ำฝน
เป็นส่วนใหญ่มากในฤดูฝน และถึงแม้จะค้ำน้ำฝนกันบ้าง แต่หลายครอบครัวไม่มีกุ่มน้ำฝนเลย การ
รับประทานอาหารก็ยังนิยมรับประทานอาหารดิบ เช่น กุ้ง ปลา จากหนองบึงเป็นต้น เราจึงมักพบ
ว่าโรคบางโรค เช่น โรคพยาธิใบไม้ในตับ โรคทองรวง ยังมีอยู่ในหมู่บ้านชนบทของภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ^{๑๐}

ตารางที่ ๑๗ อัตราส่วนร้อยละของ เกษตรกร จำแนกตามลักษณะการให้น้ำและประเภทของ
น้ำที่ใส

ลักษณะ การให้น้ำ	ประเภทของน้ำที่ใส							รวม (จำนวน)
	น้ำฝน	น้ำบ่อ	แม่น้ำ คลอง ธาร	น้ำบึง หนอง	น้ำบาดาล	อื่น ๆ	ไม่ตอบ	
น้ำค้ำ	๑๗.๔	๕๓.๗	๑๕.๔	๗.๓	๕.๕	๐.๓	๐.๔	๑๐๐.๐ (๕๘๘)
น้ำใส	๑.๘	๕๕.๘	๒๖.๔	๕.๐	๒.๑	๐.๔	๐.๔	๑๐๐.๐ (๕๘๘)

ประชุม อินทร์พรชัย, "การพัฒนาการอนามัยในด้านการควบคุมและป้องกันโรคติดต่อ", เอก
สารทางวิชาการประกอบการสัมมนาว่าด้วยทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ (โรเนียว
โดยคณะรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๐.

อุทัย นาคสวัสดิ์ และกรมการพัฒนาชุมชน, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๖.

วุฒิเลิศ เทวกุล, "ปัญหาและความต้องการของสังคมชนบท", เอกสารประกอบการสัม
มนาทางสังคมศาสตร์ครั้งที่ ๑ เรื่องบทบาทของสังคมศาสตร์ในการพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย
(โรเนียวโดยภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๓.

การศึกษาภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาที่ อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม พบว่าชาวชนบทส่วนใหญ่คิมนำมาจากบ่อซึ่งอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน มีเพียงรอยตะ ๓๕.๓๘ ๓๕ คิมนำฝึนโดยเก็บกักน้ำฝึนไว้ในบ่อ รอยตะ ๑๒.๘๖ คิมนำบาคาด นอกนั้นคิมนำจากหนองบึง สระ ห้วย และอื่น ๆ เล็กน้อย น้ำคิมนั้นมีผู้นิยมคิมนกับรอยตะ ๔๐.๔๗ ไม่เคยคิมนรอยตะ ๓๘.๕๐ สำหรับน้ำใสส่วนใหญ่คิมนำจากบ่อ สระ คลอง หรือหนองบึงเช่นกัน สำหรับการศึกษาครั้งฝึนในการางที่ ๑๑ ปรากฏว่าประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่คิมนเป็นหัวอยาง คือจำนวน ๕๓๑ คน จากจำนวน ๘๘๘ คน หรือรอยตะ ๕๓.๗ คิมนำบ่อ ประมาณรอยตะ ๑๗.๔ เท่านั้นคิมนำฝึน ซึ่งนับว่าน้อยมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่มีภาวะสำหรับเก็บน้ำฝึนไว้นาน ๆ ที่เหลือคิมนำกลอง แม่น้ำ ลำธาร หรือบึง หนอง มีผู้นิมนำบาคาดเพียงรอยตะ ๕.๕ สำหรับน้ำใส อ่าง ชักฝึนฝึน และอื่น ๆ ก็ปรากฏผลในทำนองเดียวกัน คือรอยตะ ๕๕.๕ ใส่นำบ่อ รอยตะ ๒๒.๔ ใส่นำจากแม่น้ำลำธารหรือกลอง นอกนั้นใส่นำจากบึง หนอง หรือนำบาคาด มีผู้นิมนำฝึนบางเพียงรอยตะ ๑.๘

การถามเรื่องน้ำคิมนและน้ำใส เป็นการถามถึงชนิดของน้ำที่เป็นหลักในการคิมน หรือใส ฉะนั้นอาจเป็นไปคิมนเกษตรกรคิมนหรือใส่น้ำหลายชนิดในเวลาเดียวกัน แต่คิมนเฉพาะน้ำคิมนใจมากที่สุด การคิมนน้ำของคิมนนำฝึนมีเพียงรอยตะ ๑๗.๔ เท่านั้น อาจจะเป็นไปคิมนเกษตรกรบางคิมนนำบ่อคิมนนำฝึน แต่การคิมนนำฝึนจะทำได้เมื่อยังมีเหลือเก็บอยู่เท่านั้น เมื่อน้ำฝึนหมดคิมนนำบ่อแทน และเนื่องจากไม่มีภาวะขนาดใหญ่สำหรับเก็บน้ำฝึนตงทุกดาวแล้ว จึงไม่สามารถเก็บน้ำฝึนไว้นานได้

๑๑ กองวิจัยและประเมินผล กรมการพฒนาชุมชน, การศึกษาภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนา อ. หงคูนอก อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม (พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนทองถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๑๓), หน้า ๒๒ - ๒๗.

๑๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ตารางที่ ๑๘ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามชนิดของน้ำคืมและวิธีเตรียมน้ำคืม

ชนิดของน้ำคืม	วิธีเตรียมน้ำคืม					รวม (จำนวน)
	ไม่มีการ เตรียมน้ำคืม	ต้ม	แกว่ง สารส้ม	อื่น ๆ	ไม่คอบ	
น้ำบ่อ	๕๓.๘	๓.๘	๑.๕	๐.๕	-	๑๐๐.๐ (๕๓๑)
น้ำฝน	๘๒.๔	๒.๓	๔.๗	๐.๖	-	๑๐๐.๐ (๑๓๒)
น้ำคลอง แม่น้ำ ลำธาร	๖๕.๘	๕.๕	๒๓.๗	๐.๖	-	๑๐๐.๐ (๑๕๒)
น้ำบึง หนอง	๘๓.๓	๑.๔	๑๓.๘	๑.๕	-	๑๐๐.๐ (๗)
น้ำบาดาล	๘๗.๐	๑๑.๑	๑.๕	-	-	๑๐๐.๐ (๕๔)
อื่น ๆ	* ก	-	-	-	-	๑๐๐.๐ (๓)
ไม่คอบ	-	-	-	-	* ก	๑๐๐.๐ (๘)
รวม (จำนวน)	๘๗.๘ (๘๖๗)	๔.๖ (๔๖)	๖.๕ (๖๓)	๐.๘ (๘)	๐.๕ (๕)	๑๐๐.๐ (๙๘๘)

ก. ขนาดตัวอย่างน้อยกว่า ๕

ในเรืองการเตรียมน้ำคืมนั้น ปรากฏในตารางที่ ๑๘ ร้อยละ ๘๗.๘ คืมน้ำโดยมิได้มีการเตรียมน้ำคืมวิธีใด ๆ เลย ต้มหรือกรองเลย มีเพียงร้อยละ ๔.๖ ใช้วิธีต้มกอน และประมาณร้อยละ ๖.๕ ใช้วิธีแกว่งสารส้ม สำหรับการเตรียมน้ำคืมของเกษตรกรน้ำคืมชนิดต่าง ๆ นั้น พบว่าถ้าเป็นน้ำฝนหรือน้ำบ่อแล้วส่วนใหญ่คือมากกว่าร้อยละ ๕๐ ไม่มีการเตรียมน้ำคืม พวกคืมน้ำในแม่น้ำลำธารหรือน้ำคลองมีการเตรียมน้ำคืมวิธีแกว่งสารส้มบ้างก็ร้อยละ ๒๓.๗ ต้มกอนคืมร้อยละ ๕.๕ ส่วนพวกคืมน้ำจากบึงหรือหนองมีการกรองคืมสารส้มบางเล็กน้อย นอกนั้นไม่มีการเตรียมน้ำคืมเลย

ตารางที่ ๑๕ อัตราส่วนรอยของเกษตรกรจำแนกตามชนิดของน้ำคืมและวิธีเก็บน้ำคืม

ชนิดของน้ำคืม	วิธีเก็บน้ำคืม				รวม (จำนวน)
	โอง ตุ่ม (ขนาดใหญ่)	โอง ตุ่ม (ขนาดเล็ก)	อื่น ๆ	ไม่ตอบ	
น้ำบ่อ	๒๑.๗	๗๕.๗	๒.๔	๐.๒	๑๐๐.๐ (๕๓๑)
น้ำฝน	๔๘.๓	๔๕.๔	๒.๓	—	๑๐๐.๐ (๑๗๒)
น้ำคลอง แม่น้ำ ลำธาร	๔๒.๑	๕๖.๖	๑.๓	—	๑๐๐.๐ (๑๕๒)
น้ำบึง หนอง	๓๗.๕	๖๒.๕	—	—	๑๐๐.๐ (๗๒)
น้ำบาดาล	๑๓.๐	๘๑.๕	๕.๕	—	๑๐๐.๐ (๕๔)
อื่น ๆ	* ก	* ก	—	—	๑๐๐.๐ (๓)
ไม่ตอบ	—	..	—	* ก	๑๐๐.๐ (๔)
รวม (จำนวน)	๓๐.๐ (๒๘๗)	๖๗.๓ (๖๖๔)	๒.๒ (๒๒)	๐.๕ (๕)	๑๐๐.๐ (๘๘๘)

* ก ขนาดตัวอย่างน้อยกว่า ๕

สำหรับการเก็บน้ำคืมปรากฏในตารางที่ ๑๕ ว่า ส่วนใหญ่คือประมาณร้อยละ ๖๗.๓ เก็บน้ำในโองหรือตุ่มขนาดเล็กและหม้อมใบ ส่วนพวกที่เก็บในโองหรือตุ่มขนาดใหญ่ประมาณร้อยละ ๓๐ ผลการศึกษาไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างของที่เก็บน้ำในหมู่เกษตรกรที่คืมน้ำจากแหล่งต่าง ๆ กล่าวคือ ส่วนใหญ่ก็ยังเก็บในโองหรือตุ่มขนาดเล็กเช่นกัน ยกเว้นพวกที่คืมน้ำฝน และน้ำในแม่น้ำลำธารหรือน้ำคลอง ซึ่งมีอัตราส่วนของผู้เก็บน้ำในตุ่มหรือโองขนาดใหญ่ประมาณครึ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าการเก็บน้ำฝนเพื่อใช้คืมนี้จะเก็บโดยเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น จึงควรเก็บให้ไต่มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ส่วนน้ำคลองหรือน้ำในแม่น้ำลำธารนั้น อาจจะเป็นเพราะว่าท้องไร่เวด้าในการทำให้สีจึงต้องเก็บในภาชนะที่มความจุมาก สำหรับน้ำบ่อหรือน้ำบาดาลนั้น เมื่อตักขึ้นมาใช้ได้ทันที จึงไม่มีความ

จำเป็นต้องเก็บเงินเองหรืออุ้มหน้าค้ำใหญ่

ตารางที่ ๒๐ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจและชนิดของสวน

ฐานะทางเศรษฐกิจ	ชนิดของสวน						รวม (จำนวน)
	ไม้ส้ม	สวนหลุม	สวนซิม	สวนซิมทุกโคก	อื่น ๆ	ไม้ทาบไม้ทาบ	
จนมาก	๗๖.๘	๑๗.๑	๑.๒	-	-	๔.๘	๑๐๐.๐ (๘๒)
จน	๗๐.๖	๑๕.๘	๗.๓	๐.๑	๐.๑	๖.๐	๑๐๐.๐ (๗๓๑)
ปานกลาง	๓๗.๗	๓๗.๗	๒๑.๕	๐.๘	-	๒.๓	๑๐๐.๐ (๑๓๐)
ดี	๒๕.๖	๓๘.๕	๓๒.๖	-	-	๒.๓	๑๐๐.๐ (๔๓)
ไม้ทาบ	* ก	-	* ก	-	-	-	๑๐๐.๐ (๒)
รวม (จำนวน)	๒๔.๘ (๒๔๐)	๑๘.๘ (๑๘๖)	๕.๘ (๘๗)	๐.๒ (๒)	๐.๑ (๑)	๕.๓ (๕๒)	๑๐๐.๐ (๘๘๘)

* ก ขนาดตัวอย่างน้อยกว่า ๕

สำหรับการมีสวนไม้ส้มของเกษตรกรไทยจากการศึกษาครั้งนี้ ปรากฏในตารางที่ ๒๐ ว่า ร้อยละ ๒๔.๘ ไม้ส้มไม้ส้ม ส่วนที่เหลือมีสวนไม้ส้มเป็นสวนหลุมเสียส่วนใหญ่ มีเพียงร้อยละ ๔.๘ เท่านั้นที่สวนซิม เมื่อพิจารณาถึงการมีสวนไม้ส้มในสวนเกษตรกรที่ฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ กันแล้ว จะเห็นว่าเกษตรกรที่ยากจนส่วนใหญ่ไม้ส้มไม้ส้ม พวกที่จนมากไม้ส้มไม้ส้มร้อยละ ๗๖.๘ อัตราส่วนของผู้ที่ไม้ส้มไม้ส้มในสวนไร่รอบ ๆ ในสวนเกษตรกรที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น พวกที่ฐานะดีมีอัตราส่วนของพวกไม้ส้มไม้ส้มเพียงร้อยละ ๒๕.๖ แสดงว่าการมีสวนหรือการสร้างสวนไม้ส้มมีความเกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ เพราะปกติชาวชนบทมักจะไม่เห็นความจำเป็นของการมีสวนไม้ส้มอย่างถูกสุขลักษณะ ในขณะที่วัยก็ไม่ได้ครอบงำกับการไม้ส้มไม้ส้มด้วย ผู้มีฐานะดีเท่านั้นจึงจะสร้างสวนไม้ส้มไม้ส้ม บางทีอาจจะพบว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็ยังไม่สร้างสวนไม้ส้ม เมื่อกระทรวงสาธารณสุขส่งเจ้าหน้าที่ไปแนะนำการสร้างสวนไม้ส้มในชนบท ก็ปรากฏตัวอย่างของชาวชนบทที่

สร้างสวนกล้วยหอมมี ๓ เป็นจำนวนมาก

การรักษาพยาบาล

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล เมื่อสมารักโกนครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยขึ้น ตามปกติเป็นที่เข้าใจกันว่า ชาวชนบทนิยมไปรักษากับหมอแผนโบราณหลายยาสมุนไพร แต่จากการศึกษาถึงลักษณะของการรักษาพยาบาลของชาวชนบทบางเรื่องในระยะเวลาไม่นานนักก็แสดงให้เห็นว่า ชาวชนบทเริ่มจะมีการหันเหทิศทางในการรักษาพยาบาลด้วยวิธีการสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของการโฆษณาการรักษาโรคต่าง ๆ ก็ได้ จากรายงานการประเมินผลงานพัฒนาชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ในการศึกษาเรื่องการรักษาพยาบาลของชาวชนบทในคำแปลต่าง ๆ ๑๑ ตำบล ของอำเภอหนองหาน ปรากฏว่ามีอัตราส่วนของผู้ที่ขอยาแผนปัจจุบันไม่ทำการรอยดะ ๓๐ - ๕๐ จากการศึกษาเปรียบเทียบในเวลา ๕ ปีที่ผ่านมาพบว่า การรักษาควยหมอแผนโบราณมีอัตราส่วนลดลงจากเมื่ออดีตมาก บางตำบลไม่มีการรักษาควยหมอดหรือควยวิธีการทางไสยศาสตร์เลย เมื่อถามถึงความนิยมในการรักษาพยาบาลแผนใหม่ในจำนวนชาวบ้านทั้ง ๑๑ ตำบล มีผู้กล่าวว่านิยมสูงที่สุดรอยดะ ๖๕.๖ และต่ำที่สุดรอยดะ ๓๑.๗ การศึกษาเรื่องความนิยมในการรักษาพยาบาลที่อำเภอคำแพงแสน นครปฐม พบว่าชาวชนบทรอยดะ ๖๐ ขอยารับประทานเอง ไปหาแพทย์แผนปัจจุบันหรือสถานื่อนามัยรอยดะ ๓๕ การรักษาควยหมอเถื่อนหรือไสยศาสตร์แทบจะไม่มีเลย

^{๑๓} กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานการประเมินผลงานพัฒนาชุมชนในเขตเปิดคุดมทั้งอำเภอ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (พระนกร: ๒๕๑๔), หน้า ๓๐ - ๔๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, แผนภาคที่ ๔ หน้า ๕๘.

^{๑๖} กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, การศึกษาสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนา ก.ทุ่งคูแก้ว อ.คำแพงแสน จ.นครปฐม, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒.

ตารางที่ ๒๑ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษาและการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข

ระดับการศึกษา	การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข									
	กินยาแผนปัจจุบัน	กินยาแผนโบราณ	ยาฉีดยา	ไปหาหมอ	ไปโรงพยาบาล	ไปสถานอนามัย	ไปหาหมอแผนโบราณ	อื่น ๆ	ไม่ตอบ	รวม (จำนวน)
ไม่เคยเรียน	๓๗.๕	๕.๘	๔๗.๘	๒๓.๘	๑.๖	๖.๐	๖.๕	๐.๖	๑.๖	๑๐๐.๐ (๑๘๘)
อ่านออกเขียนได้	๓๐.๐	๘.๓	๑๑.๗	๒๑.๗	๕.๐	๑.๗	๑๕.๐	๘.๘	๑.๗	๑๐๐.๐ (๖๐)
ป.๑ - ป.๓	๓๘.๓	๓.๖	๑๘.๐	๒๐.๘	๓.๐	๓.๐	๑๖.๐	-	๑.๒	๑๐๐.๐ (๑๖๗)
ป.๔ - ป.๖	๔๑.๐	๔.๐	๑๘.๘	๒๖.๖	๓.๒	๓.๘	๕.๐	๑.๐	๑.๘	๑๐๐.๐ (๕๕๖)
ป.๗ ขึ้นไป	๒๓.๘	-	๕.๕	๘๗.๖	๕.๕	-	-	-	๕.๕	๑๐๐.๐ (๒๑)
รวม	๓๔.๘	๘.๘	๔๕.๓	๒๕.๒	๓.๑	๓.๖	๗.๐	๐.๘	๑.๖	๑๐๐.๐
(จำนวน)	(๓๘๘)	(๔๓)	(๑๕๖)	(๒๘๘)	(๓๑)	(๓๖)	(๖๕)	(๘)	(๑๖)	(๘๘๘)

สำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในการที่ ๒๑ จะเห็นว่าเกณฑ์การนิยามวิธีการสมัยใหม่ในการรักษาพยาบาลมากขึ้น เกษตรกรที่บอกว่าวิธีการสมัยใหม่ไม่ว่าจะชื่อยา ไซยาไนด์ หรือไปหาหมอ ไปโรงพยาบาล รวมแล้วรอยละ ๔๕.๑ กล่าวคือเกษตรกรประมาณรอยละ ๓๕ ใช้วิธีชื่อยาแผนปัจจุบันรับประทานเอง เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น รองลงไปคือไปหาหมอและยาฉีด รอยละ ๒๕.๒ และ ๑๕.๓ ตามลำดับ อัตราส่วนของผู้ที่ตอบว่ารับประทานยาแผนโบราณและไปหาหมอแผนโบราณน้อยมาก คือรอยละ ๘.๘ และ ๗.๐ เป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเกษตรกรเพียงรอยละ ๓.๑ และ ๓.๖ ที่บอกว่าจะไปรักษาที่โรงพยาบาลหรือสถานอนามัย ซึ่งแสดงว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะรักษาเองหรือไปหาหมอหรือพยาบาลที่อยู่ใกล้ หรือในหมู่บ้านมากกว่าไปโรงพยาบาล หรือสถานอนามัยซึ่งต้องมีระเบียบวิธีการมากมาย ในการพิจารณาถึงวิธีการรักษาพยาบาลของเกษตรกรตามการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อที่จะดูว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ ปรากฏว่าไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก วิธีการที่นิยมใช้ยังคงเป็นการรับประทานยาแผนปัจจุบันและไปหาหมอไม่ว่าจะไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาระดับใด เกษตรกรที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ขึ้นไป มีอัตราส่วนของผู้ที่ไปหาหมอเพิ่มขึ้นบ้าง ในขณะที่มีอัตราส่วนของผู้ที่รับประทานยาแผนปัจจุบันลดลง เกษตรกรที่พออ่านออกเขียนได้และเรียนบางแกไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ มีอัตราส่วนของผู้ที่ไปหาหมอแผนโบราณสูงที่สุด คือรอยละ ๑๕ และ ๑๒ ตามลำดับ

การรับรูข่าวสาร

ในปี พ.ศ.๒๕๐๐ - ๐๑ เกษตรกรในภาคกลางที่ได้รับการศึกษารายงานว่าตนสนใจอ่านเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกษตรกรรมเพียงรอยละ ๔ เท่านั้น แต่ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ - ๑๑ อัตราส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็นรอยละ ๓๕.๓^{๑๗} ซึ่งทำให้เกษตรกรรู้จักปุ๋ยและใช้เครื่องมือนานาชนิดจนการคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมมีมากขึ้น ในปี พ.ศ.๒๕๐๘ เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรอยละ

^{๑๗} อุทัย นาคสวัสดิ์, ภาวะหนี้สินและการค้าขายของชาวนาภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๑๑, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘ - ๓๒.

๓๘.๐๘ สนใจอ่านหนังสือพิมพ์ แคมป์เพียงรอยละ ๓.๕๕ เท่านั้นที่อ่านสม่ำเสมอ เรื่องที่สนใจอ่านนั้นส่วนมากเป็นข่าวการเมืองและข่าวทั่วไป ส่วนข่าวกฎหมายและการเกษตรแทบไม่ ครมามีใครสนใจเท่าใดนัก และชาวเหล่านักน้อยเสียควย ในคานการรับฟังวิทยุบนเกาะกรรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงรอยละ ๒๘ วิทยุเอง แท้พวหนาคกรวเรือนทรบั้งวิทยุบนมถึงรอยละ ๘๒.๗ แท้เป็นพินาสังเกตว่าเรื่องที่รับฟังส่วนมากเป็นเรื่องราวบันเทิง เช่น เพลง ลิเก และหมอลำ เป็นแทน วิทยุการคานการเกษตรมีคนรับฟังน้อยมาก ผลการศึกษาในอำเภอหนองหาน ปรากฏว่าชาวบ้านทุกตำบลในอำเภอหนองหานมีความสนใจรับฟังข่าวกวบ้านเมืองก็มากกว่าแตกอน สาเหตุเพราะชาวบ้านมีวิทยุมากขึ้น และชาวบ้านส่วนมากอ่านหนังสือไม่ค่อยคองนัก จึงไม่ชอบอ่านหนังสือ อักษรส่วนของผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์เฉลี่ยแล้วประมาณรอยละ ๕ เท่านั้น

จากตารางที่ ๒๒ ซึ่งแสดงจำนวนผู้พบการรับรูข่าวกวจากแหล่งต่าง ๆ จะเห็นว่าเกษตรกรให้ค่าคอบวรับฟังวิทยุมากที่สุด คือ ๒๕๐ ราย หรือคิดเป็นอัตราส่วนเท่ากับรอยละ ๒๔.๘ ส่วนที่เหนือเป็นผู้ที่ไมเคยฟังวิทยุ หรือไม่มีวิทยุ แหล่งข่าวกวที่เกษตรกรที่ให้ค่าคอบว่าเป็นที่มาของข่าวกวอันดับรองลงไปคือ การดูภาพยนตร์ การอ่านหนังสือพิมพ์ การดูโทรทัศน์ และการอ่านหนังสืออื่น ๆ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาถึงความถี่ของการอ่านหนังสือพิมพ์ การอ่านหนังสืออื่น ๆ การฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ และภาพยนตร์ ปรากฏว่าเกษตรกรฟังวิทยุบ่อยที่สุด คือ ฟังทุกวัน รอยละ ๗๒.๒ ฟังอาทิตย์ละ ๒ - ๓ ครั้ง รอยละ ๑๓.๗ และโง่ นาน ๆ ครั้ง รอยละ ๑๓.๓ รองลงไปคืออ่านหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีอัตราส่วนของผู้ที่อ่านทุกวัน รอยละ ๑๒.๘ สำครับการอ่านหนังสืออื่น ดูโทรทัศน์ หรือดูภาพยนตร์นั้น จะเห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ตอบว่าอ่านหรือดูนาน ๆ ครั้ง การอ่านหนังสืออื่น ๆ นั้น เกษตรกรถึง รอยละ ๗๒

๑๘ อุทธิ นาคสวัสดิ์ และกรมการพัฒนารัฐมธน, เรื่องเกม, หน้า ๒๕.

๑๙ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๒๐ กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนารัฐมธน, รายงานการประเมินผลงานพัฒนารัฐมธนในเขตเบ็ดคดุงห่งอำเภอ, เรื่องเกม, หน้า ๕๑.

ไม่ให้คำตอบในเรื่องนี้ แต่คาดว่าความบุคคลเหล่านั้นคงจะไม่มีการอ่านหนังสือ

ตารางที่ ๒๒ อัตราส่วนรอยของเกษตรกรจำแนกตามแหล่งที่มาของข่าวสาร
และความถี่ของการรับรู้ข่าวสาร

แหล่งที่มาของข่าวสาร	ความถี่ของการรับรู้ข่าวสาร				รวม (จำนวน)
	ทุกวัน	สัปดาห์ละ ๒-๓ ครั้ง	นานๆ ครั้ง	ไม่ตอบ	
หนังสือพิมพ์	๑๖.๘	—	๘๘.๘	๒.๘	๑๐๐.๐ (๓๘๑)
หนังสืออื่น	๘.๘	—	๕๘.๒	๓๑.๘	๑๐๐.๐ (๑๘๑)
วิทยุ	๓๖.๒	๑๓.๓	๑๓.๓	๐.๘	๑๐๐.๐ (๒๘๐)
โทรทัศน์	๑.๘	๘.๑	๘๖.๕	๓.๕	๑๐๐.๐ (๒๐๘)
ภาพยนตร์	—	๘.๘	๘๓.๓	๖.๕	๑๐๐.๐ (๕๕๕)

ไม่ถามเรื่องการอ่านหนังสือพิมพ์	๑๕๕ ราย	ไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์	๕๕๒ ราย
ไม่ถามเรื่องการอ่านหนังสืออื่น	๑๕๕ ราย	ไม่เคยอ่านหนังสืออื่น	๓๐๒ ราย
ไม่ถามเรื่องการฟังวิทยุ	๑๕๕ ราย	ไม่มีและไม่เคยฟังวิทยุ	๒๐๓ ราย
ไม่ถามเรื่องการดูโทรทัศน์	๑๕๕ ราย	ไม่มีและไม่เคยดูโทรทัศน์	๕๓๕ ราย
ไม่ถามเรื่องการดูภาพยนตร์	๑๕๕ ราย	ไม่เคยดูภาพยนตร์	๓๘๘ ราย

จะเห็นได้ว่า วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านมักนึกถึงทุกครอบครัว เพราะว่า วิทยุเป็นสิ่งที่หาซื้อได้ง่ายในราคาถูก และเป็นสื่อมวลชนที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานเลย ชาวบ้านสามารถทำงานไปด้วยฟังวิทยุไปด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เราได้นำวิทยุมาใช้ในทางที่ผิดวัตถุประสงค์ไปมาก ทั้งผู้ส่งวิทยุและผู้รับฟังวิทยุ แทนที่วิทยุจะเป็นสื่อมวลชนที่เผยแพร่ความรู้และวิทยาการแทนใหม่โดยเฉพาะในด้านการเกษตร ชาวบ้านนิยมฟังแต่เรื่องบันเทิงเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันรายการต่างๆ ของสถานีวิทยุเกือบทุกสถานีมีการเผยแพร่ข่าวสารดังกล่าวน้อยมาก ในตารางที่ ๒๒ ซึ่ง

ตารางที่ ๒๓ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามความถี่ของการรับฟังวิทยุและรายการที่รับฟัง

ความถี่ของการรับฟังวิทยุ	รายการ									รวม (จำนวน)
	คนตรี	ชาวโน ประเทศ	ชาวต่าง ประเทศ	ดะกร วิทยุ	ชาว- ดะกร	คนตรี- ชาว	คนตรี- ดะกร	ฟังหลาย รายการ	ไม่ตอบ	
ทุกวัน	๔.๔	๒๔.๕	๐.๒	๑.๙	๖.๓	๒๖.๖	๔.๓	๓๒.๓	๐.๕	๑๐๐.๐ (๔๒๒)
สัปดาห์ละ ๒ - ๓ ครั้ง	๑๑.๘	๒๘.๕	๑.๑	๘.๖	๔.๕	๑๑.๓	๘.๕	๓๓.๐	๑.๓	๑๐๐.๐ (๘๘)
นาน ๆ ครั้ง	๑๒.๙	๒๑.๒	๓.๕	๓.๕	๒.๘	๑๐.๖	๕.๙	๒๘.๒	๑๑.๘	๑๐๐.๐ (๘๕)
ไม่ตอบ	-	-	-	-	-	-	-	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐ (๕)
รวม (จำนวน)	๓๐.๔ (๖๐)	๒๔.๔ (๑๕๖)	๐.๘ (๕)	๒.๕ (๑๖)	๕.๖ (๓๕)	๑๘.๖ (๑๑๙)	๙.๕ (๒๙)	๓๖.๕ (๒๐๒)	๒.๘ (๑๘)	๑๐๐.๐ (๖๔๐)

ไม่ถามเรื่องการรับฟังวิทยุ ๑๕๕ ราย

ไม่มีวิทยุ ๑๔๖ ราย

ไม่เคยฟังวิทยุ ๕๗ ราย

ที่เกี่วข้องรายการต่าง ๆ ที่เกณฑ์กรณียรับฟังจากวิทยุ ปรากฏว่าเกณฑ์กรประมาณ ๑ ใน ๓ ไม่ได้รับฟังรายการใดเป็นประจำ เพราะเกณฑ์กรเหล่านี้ชอบวรับฟังรายการหลายรายการ ประมาณร้อยละ ๒๔ รับฟังข่าวภายในประเทศ ร้อยละ ๒๕.๑ ฟังรายการบันเทิงและข่าว ร้อยละ ๑๖.๔ ที่ฟังแต่รายการบันเทิงจะเห็นว่าจำนวนเกณฑ์กรที่รับฟังวิทยุ ๒ ประเภททั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นไป ความความคาดหมายที่ว่าชนบทนิยมฟังละครวิทยุและเพลง จากการพิจารณากลุ่มเกณฑ์กรที่มีความถี่ของการรับฟังวิทยุต่าง ๆ กัน ผลเป็นไปในทำนองเดียวกัน ไม่ว่าในกลุ่มเกณฑ์กรที่ฟังวิทยุทุกวันหรือ นาน ๆ ฟังครั้ง

การศึกษาเกี่ยวกับโลกภายนอก

ชาวชนบทมักจะมี ความผูกพันกับที่อยู่เดิม บางคนเมื่อเกิดที่ไหนแล้ว จะอยู่ที่นั่นไปจนตาย น้อยคนนักที่ย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ ถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีความผัดเคื่องในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะในประเทศไทยมีการศึกษาพบว่าอัตราส่วนของการเคลื่อนย้ายชอบมาก สาเหตุหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าชาวชนบทนั้นจะไม่ค่อยมีโอกาสศึกษาคือเกี่ยวกับโลกภายนอก เช่น การเดินทางไปที่อื่น ๆ นอกเหนือไปจากหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่บ่อยนัก บางคนตั้งแต่เกิดจนตายยังไม่เคยไปทั่วจังหวัดที่ตนอาศัยอยู่ก็มี

ตารางที่ ๒๔ อัตราส่วนร้อยละของเกณฑ์กรจำแนกตามสถานพที่เคยไปติดคอ และความถี่ของการไป

สถานพที่เคยไป	ความถี่ของการไป				รวม (จำนวน)
	ไม่เคย	นาน ๆ ครั้ง	บ่อยครั้ง	ไปคอบ	
ภาค	๓.๓	๔๒.๗	๕๑.๗	๒.๓	๑๐๐.๐ (๔๕๓)
ตัวจังหวัด	๑๐.๘	๕๖.๕	๒๘.๕	๓.๘	๑๐๐.๐ (๔๕๓)
กรุงเทพฯ	๖๑.๓	๓๑.๕	๓.๑	๓.๗	๑๐๐.๐ (๔๕๓)

ไม่ตามเรื่องการเคยไปในที่ต่าง ๆ ๑๕๕ ราย

จากการศึกษาครั้งนี้ในตารางที่ ๒๔ จะเห็นว่าเกษตรกรไทยประมาณร้อยละ ๕๕.๔ ไปแค
 สลาดในอำเภอที่ตนเองอาศัยอยู่ แต่ถึงแม้จะเป็นแคสลาดในอำเภอที่ตนเองอาศัยอยู่ เกษตรกรประมาณร้อย
 ละ ๔๒.๗ ก็ยังไม่บาน ๆ ฝรั่ง เพราะว่าเกษตรกรนั้นไม่มีความจำเป็นต้องไปตลาด จะไปก็ไปเที่ยว
 เท่านั้น หรืออาจจะไปเพราะระยะทางไกล สำหรับการไปในตัวจังหวัดที่ตนเองอาศัยอยู่ ผู้ที่เคยไปมี
 อัตราส่วนร้อยละ ๕๕.๔ อัตราส่วนของผู้ที่ไปบาน ๆ ฝรั่งเพิ่มขึ้นอีกคือร้อยละ ๕๖.๕ สำหรับผู้ที่เคย
 ไปกรุงเทพฯ เพียงร้อยละ ๓๕.๐ ผู้ที่เคยไปบ่อยครั้งมีเพียงร้อยละ ๓.๑ เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
 เกษตรกรไทยยังมีการติดต่อกับโลกภายนอกน้อย ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาการ
 เกษตร

ตารางที่ ๒๕ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามบุคคลสำคัญและการรู้จักบุคคลสำคัญ

บุคคลสำคัญ	การรู้จักบุคคลสำคัญ					รวม (จำนวน)
	กล่าวชอถูก พอจะรู้จัก หนาทา	เคยได้ยิน ชื่อ แต่ไม่ รู้จักหนาทา	รู้จักทั่ว แวก ไม่รู้จักชอ	กล่าวชอไม่ ถูกและไม่รู้จัก หนาทา	ไม่ทอบ	
นายกรัฐมนตรี	๔๗.๐	๑๕.๕	๒.๖	๒๕.๘	๑.๑	๑๐๐.๐ (๘๘๓)
รัฐมนตรีมหาดไทย	๒๐.๔	๑๔.๖	๑.๕	๒๒.๒	๑.๓	๑๐๐.๐ (๘๘๓)
ผู้ว่าราชการจังหวัด	๕.๑	๕.๕	๘.๓	๗๕.๔	๑.๗	๑๐๐.๐ (๘๘๓)
นายอำเภอ	๓๓.๐	๓.๐	๒๐.๒	๔๒.๗	๑.๑	๑๐๐.๐ (๘๘๓)
ปลัดอำเภอ	๓๓.๒	๑.๘	๑๑.๖	๕๒.๓	๑.๑	๑๐๐.๐ (๘๘๓)

ไม่ตามเรื่องรู้จักบุคคลสำคัญ ๔๕ ราย

จากการสอบถามการรู้จักบุคคลสำคัญ ๆ ทั้งนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีมหาดไทย ผู้ว่าราชการ
 จังหวัด นายอำเภอ และปลัดอำเภอ ในตารางที่ ๒๕ ปรากฏว่าเกษตรกรรู้จักนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีมาก
 ที่สุด คือร้อยละ ๕๗.๐ ที่ให้คำตอบว่ากล่าวชอถูกและพอจะรู้จักหนาทา ที่กล่าวถึงรัฐมนตรีมหาดไทยถูก

และพอจะรู้จักหน้าคามรอยละ ๒๑.๔ ที่รู้จักชื่อและหน้ากานายอำเภอและปลัดอำเภอมีอัตราส่วนไรเรียกกัน คือประมาณรอยละ ๓๓ ของเกษตรกรทั้งหมด ส่วนพวกที่รู้จักชื่อและหน้าตาของคูวารราชการจังหวัดมีประมาณรอยละ ๕ เท่านั้น ในทำนองกลับกันอัตราส่วนของพวกที่ไม่รู้จักทั้งชื่อและหน้าตาของนายกรัฐมนตรีมีน้อยที่สุด คือรอยละ ๒๔.๘ อัตราส่วนของผู้ที่ไม่รู้จักชื่อและหน้าตาของคูวารราชการจังหวัดมีสูงที่สุด คือรอยละ ๗๕.๔ ส่วนอัตราส่วนของผู้ที่ไม่รู้จักนายอำเภอและปลัดอำเภอเท่ากัน รอยละ ๔๒.๗ และ ๕๒.๓ ตามลำดับ ซึ่งข้อมูลนี้ปรากฏในผลของงานวิจัยที่เกษตรกรไทยนั้นไม่ค่อยจะรู้จักกับข้าราชการฝ่ายปกครองในจังหวัดของตนเท่าใดนัก สาเหตุที่เกษตรกรตอบว่ารู้จักชื่อและหน้าตาของนายกรัฐมนตรี เป็นอัตราส่วนสูงกว่าการรู้จักชื่อและหน้าตาของข้าราชการคนอื่น อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรเหล่านั้นได้เรียนรู้จากวิทยุและโคคูรูปจากหนังสือพิมพ์โค ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของสื่อมวลชนทั้งสองประเภท ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลที่พบจากการศึกษาเรื่องแหล่งที่มาของข่าวสารที่พบในตารางที่ ๒๑ ว่าเกษตรกรฟังวิทยุเป็นอันดับหนึ่ง และอ่านหนังสือพิมพ์เป็นอันดับรองลงมา

ทัศนคติที่ฉาดฉาง

ในการศึกษาครั้งนี้ได้มีคำถามเกี่ยวกับทัศนคติที่ฉาดฉางบางประการ เช่น ความเชื่อเรื่องโชคลางและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ดวงชะตา การสะเดาะเคราะห์ การรบนามนตและการดูหมอก เพราะว่าเป็นทัศนคติที่ฉาดฉางที่คนธรรมดาจะผูกพันอยู่กับความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องโชคลางและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าชาวชนบทนั้นมีการศึกษาไม่สูง และโดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งการทำไรไถนาต้องพึ่งธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น คำถามว่าเชื่อหรือไม่ว่าคนท้าวมาตาชานรารวยนั้นขึ้นอยู่กับดวงชะตาของเขา ปรากฏในตารางที่ ๒๖ ว่า รอยละ ๒๔.๓ ตอบว่าเชื่อ ผู้ที่ไม่เชื่อมีรอยละ ๑๔.๖ นอกนั้นก็มีความคิดฉาดฉาง ๆ และไม่ตอบ ในเรื่องความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์โดยมีคำถามว่าท่านคิดว่าการสะเดาะเคราะห์นั้นจะช่วยให้ท่านโชดีหรือไม่ ในเวลาที่ท่านมีเคราะห์ ปรากฏในตารางที่ ๒๗ ว่า เกษตรกรมีความเชื่อในเรื่องนี้ นอกเหนือจากความเชื่อในเรื่องโชคลาง คือ รอยละ ๓๗.๑ คนที่ไม่เชื่อมีรอยละ ๒๖.๘

ตารางที่ ๒๖ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษาและความเชื่อโชคลาง

ระดับการศึกษา	ความเชื่อโชคลาง				รวม (จำนวน)
	เชื่อ	เชื่อบ้าง	ไม่เชื่อ	ไม่ตอบ	
ไม่เคยเรียน	๗๕.๘	๒.๖	๑๕.๐	๗.๖	๑๐๐.๐ (๑๕๗)
อ่านออกเขียนได้	๗๐.๔	๓.๗	๒๒.๒	๓.๗	๑๐๐.๐ (๕๕)
ป.๑ - ป.๓	๗๗.๓	๖.๕	๑๒.๖	๓.๒	๑๐๐.๐ (๑๕๕)
ป.๔ - ป.๖	๖๓.๓	๑๑.๗	๒๒.๘	๒.๒	๑๐๐.๐ (๕๕๕)
ป.๗ ขึ้นไป	๔๔.๔	๑๖.๗	๓๘.๕	-	๑๐๐.๐ (๑๘)
รวม (จำนวน)	๖๘.๓ (๕๗๖)	๘.๗ (๗๓)	๑๙.๖ (๑๖๕)	๓.๔ (๒๘)	๑๐๐.๐ (๘๘๓)

ไม่ตามเรื่องโชคลาง ๑๕๕ ราย

ตารางที่ ๒๗ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษาและความเชื่อเรื่อง
การสะเคาะเคราะห์

ระดับการศึกษา	ความเชื่อเรื่องการสะเคาะเคราะห์			รวม (จำนวน)
	เชื่อ	ไม่เชื่อ	ไม่ตอบ	
ไม่เคยเรียน	๓๑.๘	๖๖.๕	๑.๓	๑๐๐.๐ (๑๕๗)
อ่านออกเขียนได้	๓๕.๒	๖๔.๘	-	๑๐๐.๐ (๕๕)
ป.๑ - ป.๓	๔๑.๕	๕๗.๕	๐.๖	๑๐๐.๐ (๑๕๕)
ป.๔ - ป.๖	๓๘.๓	๖๐.๔	๑.๓	๑๐๐.๐ (๕๕๕)
ป.๗ ขึ้นไป	๒๒.๒	๗๗.๘	-	๑๐๐.๐ (๑๘)
รวม (จำนวน)	๓๗.๑ (๓๑๓)	๖๑.๘ (๕๒๑)	๑.๑ (๙)	๑๐๐.๐ (๘๔๓)

ไม่ตามเรื่องการสะเคาะเคราะห์ ๑๕๕ ราย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ทำการศึกษากัน ๆ กัน เพื่อที่จะดูว่าเกษตรกรที่ทำการศึกษานั้นแตกต่างกัน จะมีความคิดเห็นในเรื่องนี้แตกต่างกันหรือไม่ เป็นที่คาดคะเนว่าเกษตรกรที่ทำการศึกษานั้น ความเชื่อในเรื่องนี้จะลดน้อยลง จากการร่างที่ ๒๖ และ ๒๗ ปรากฏผลในทำนองเดียวกันว่าเกษตรกรที่เรียนชั้นประถมศึกษา ๑ - ๓ มีความเชื่อทั้งในเรื่องดวงชะตาและการสะเดาะเคราะห์ที่เป็นอัตราส่วนสูงที่สุด คือร้อยละ ๗๗.๓ เชื่อเรื่องดวงชะตา ร้อยละ ๔๑.๕ เชื่อเรื่องสะเดาะเคราะห์ อัตราส่วนดังกล่าวสูงกว่าอัตราส่วนของผู้ที่ตอบว่า "เชื่อ" ในเรื่องดวงชะตา และสะเดาะเคราะห์ในกลุ่มเกษตรกรที่ทำการศึกษาค่ากว่า หรือผู้ที่ไม่เคยเรียนหนังสือเสียอีก แต่อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรที่ไม่เคยเรียนหรือเรียนต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ๑ - ๓ นั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ทำการศึกษามีความเชื่อในเรื่องทั้งสองเป็นอัตราส่วนลดลง

ตารางที่ ๒๔ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษาและการรคนำมรดก

ระดับการศึกษา	การรคนำมรดก			
	รด	ไม่เคย	ไม่ตอบ	รวม (จำนวน)
ไม่เคยเรียน	๔๓.๕	๕๘.๘	๑.๓	๑๐๐.๐ (๑๕๗)
อ่านออก เขียนได้	๖๓.๐	๓๗.๐	-	๑๐๐.๐ (๕๔)
ป.๑ - ป.๓	๕๓.๕	๔๕.๓	๑.๒	๑๐๐.๐ (๑๕๕)
ป.๔ - ป.๖	๕๗.๑	๔๑.๖	๑.๓	๑๐๐.๐ (๔๕๕)
ป.๗ ขึ้นไป	๕๕.๖	๔๔.๔	-	๑๐๐.๐ (๑๘)
รวม (จำนวน)	๕๕.๓ (๕๕๘)	๔๔.๕ (๓๗๕)	๑.๒ (๑๐)	๑๐๐.๐ (๘๔๓)

ไม่ถามเรื่องการรคนำมรดก ๑๕๕ ราย

ตารางที่ ๒๕ อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการศึกษาและการकुหมอดู

ระดับการศึกษา	การकुหมอดู			
	เคย	ไม่เคย	ไม่ตอบ	รวม (จำนวน)
ไม่เคยเรียน	๒๖.๗	๗๒.๐	๑.๓	๑๐๐.๐ (๑๕๗)
อ่านออกเขียนได้	๓๘.๕	๖๑.๖	—	๑๐๐.๐ (๕๕)
ป.๑ - ป.๓	๓๘.๖	๕๘.๑	๑.๓	๑๐๐.๐ (๑๕๕)
ป.๔ - ป.๖	๕๕.๕	๕๓.๐	๑.๑	๑๐๐.๖ (๕๕๕)
ป.๗ ขึ้นไป	๕๕.๖	๕๔.๔	—	๑๐๐.๐ (๖๘)
รวม (จำนวน)	๔๐.๕ (๓๕๕)	๕๘.๐ (๕๘๕)	๑.๑ (๕)	๑๐๐.๐ (๘๔๓)

ไม่ตามเรื่องการकुหมอดู ๖๕๕ ราย

ตารางที่ ๒๕ และ ๒๘ แสดงถึงประสบการณ์ในเรื่องการรค่น้ำมนต์และการकुหมอดู การรค่น้ำมนต์ในที่นี้หมายถึงการรค่น้ำมนต์ซึ่งต้องกระทำ ร่วมกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง มิใช่หมายความเพียงการประพรมน้ำมนต์ ปรากฏว่าเกษตรกรที่ไม่เคยรค่น้ำมนต์ร้อยละ ๕๕.๓ (ตารางที่ ๒๕) ที่เคยकुหมอดูร้อยละ ๔๐.๕ (ตารางที่ ๒๘) เมื่อพิจารณาในแต่ละกลุ่มเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่าง ๆ กันแล้ว ปรากฏผลตรงกันข้ามกับเรื่องการสะเดาะเคราะห์และความเชื่อเรื่องโชคราะห์คาถาก่อ ในกลุ่มเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงขึ้น ปรากฏว่าอัตราส่วนของผู้ที่เคยรค่น้ำมนต์และเคยकुหมอดูกลับสูงขึ้น ในเรื่องการรค่น้ำมนต์นั้น มีความแตกต่างบ้างแต่ไม่มากนักระหว่างผู้ที่มีระดับการศึกษาต่าง ๆ กัน ในกลุ่มเกษตรกรที่ไม่เคยเรียนหนังสืออัตราส่วนของผู้ที่เคยรค่น้ำมนต์เท่ากับร้อยละ ๔๓.๘ ในกลุ่มเกษตรกรที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ หรือสูงกว่านั้นเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๕๕.๖ เท่านั้น ความแตกต่างเช่นนี้เห็นได้ชัดในเรื่องการकुหมอดู เกษตรกรที่ไม่เคยเรียนเพียงร้อยละ ๒๖.๗ เท่านั้นที่เคยकु

หมอดู ในกลุ่มเกษตรกรที่เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๗ หรือสูงกว่าและตราส่วนของผู้ที่เคยดูหมอดูเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๔๕.๖ ซึ่งแสดงว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงขึ้นก็ยิ่งมีกลุ่มหมอดูเพิ่มขึ้น การที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า โอกาสและความต้องการ เรื่องการดูหมอดูอาจจะมากกว่า นอกจากนี้การดูหมอดูอาจจะไม่จำเป็นต้องเชื่อถือก็ได้

สรุป

ในบทนี้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมที่สำคัญบางประการ คือการศึกษาของเกษตรกร การอนามัย ความทันสมัย และทัศนคติทางด้านบางประการ ในเรื่องการศึกษาของเกษตรกร ปรากฏว่า ส่วนมากการศึกษาต่ำ เกือบครึ่งไม่เคยเรียนหรือเรียนแต่ไม่จบชั้นประถมปีที่ ๔ นอกนั้นก็ จบแค่ประถมปีที่ ๓ ที่เรียนสูงกว่านั้นเพียงร้อยละ ๒.๑ เท่านั้น เกษตรกรสูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าเกษตรกรอายุน้อย ๆ เมื่อถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาในอนาคตของบุตรชาย เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในเรื่องนี้ แต่ส่วนที่ตอบก็มีความคิดที่จะให้บุตรเรียนสูงกว่าตนทั้งสิ้น ในเรื่องเกี่ยวกับการอนามัยพบว่า เกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่งดื่มน้ำบ่อ มีเพียงร้อยละ ๑๗.๔ ที่ดื่มน้ำฝน การดื่มน้ำสวนมีโทษคือโดยไม่มี การเตรียม เช่นต้มหรือกรองเลย โดยเฉพาะผู้ที่ดื่มน้ำฝน ถ้าดื่มน้ำบ่อหรือคลอง หรือแม่น้ำลำธารมีการ เตรียมควยวิธีต้ม หรือกรองบางประมาณหนึ่งในสามของเกษตรกรทั้งหมด สำหรับน้ำใช้ก็เช่นกันประมาณครึ่งหนึ่งใช้บ่อ นอกนั้นก็ใช้น้ำในแม่น้ำลำธารหรือคลอง บึง ห้วย และหนอง การเก็บน้ำดื่ม ส่วนใหญ่เก็บในตุ่มขนาดเล็กและมีฝอยใบ มีพวกที่ดื่มน้ำฝนที่เก็บในตุ่มขนาดใหญ่ บาง เมื่อถามถึงวิธีการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการ เจ็บไข้ได้ป่วย ร้อยละ ๔๔ จะรักษาด้วยวิธีการสมัยใหม่ ผู้ที่ตอบว่าจะรักษาแผนโบราณมีเพียงร้อยละ ๑๑

ในเรื่องที่เกี่ยวกับความทันสมัยได้ถามถึงการอ่านหนังสือพิมพ์และการรับฟังวิทยุ ปรากฏว่า เกษตรกรรับฟังวิทยุมากกว่าอ่านหนังสือพิมพ์ เกษตรกรประมาณหนึ่งในสามตอบว่าไม่ได้รับฟังรายการใดรายการหนึ่งเป็นประจำ ประมาณหนึ่งในสี่รับฟังข่าวในประเทศ และ เกือบครึ่งหนึ่งรับฟังรายการบันเทิง

เกษตรกรไทยที่ทำการศึกษารงนมีการเดินทางติดต่อกับโลกภายนอกน้อย ร้อยละ ๔๔.๔ เคยไปแกตภาคีในอำเภอ ร้อยละ ๕๖.๗ ที่เคยไปบ่อยครั้ง ร้อยละ ๔๕.๔ เคยไปจังหวัดที่ตนอาศัยอยู่ ผู้ที่

ไปบ่อยครั้งมีอัตราส่วนน้อยลงไปเป็นร้อยละ ๒๒.๕ ส่วนการไปกรุงเทพนั้นมากกว่าครึ่งไม่เคยไป ผู้ที่
 ไปบ่อย ๆ มีร้อยละ ๓.๑ เท่านั้น เมื่อถามถึงการรู้จักบุคคลสำคัญ ๆ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี
 มหาคไทย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ ปรากฏว่าเกษตรกรรู้จักนายกรัฐมนตรี
 มากที่สุด แต่ข้าราชการฝ่ายปกครองในท้องที่ของตนกลับรู้จักน้อยกว่า โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัด
 เกี่ยวกับทัศนคติต่อหลังบางประการของเกษตรกร ปรากฏว่า เกษตรกรประมาณครึ่ง
 หนึ่ง เชื่อถือเรื่องโชกชะตา ประมาณหนึ่งในสาม เชื่อถือว่าการสะเคาะเคราะห์จะช่วยให้พ้นจากเคราะห์
 ร้ายได้ ความเชื่อต่อทั้งในเรื่องโชกชะตาและการสะเคาะเคราะห์มีอัตราส่วนลดลงเล็กน้อยในกลุ่ม
 เกษตรกรที่มีการศึกษาสูงขึ้น เกษตรกรมากกว่าครึ่งเล็กน้อยที่เกษตรนำมนต์ ประมาณเกือบครึ่งเคยดู
 หมอดู การศึกษาเรื่องการรคว่ามนต์และการดูหมอดูของเกษตรกรที่มีการศึกษาระดับต่าง ๆ ปรากฏ
 ผลตรงกับขามกันการ เชื่อถือเรื่องโชกชะตาและการสะเคาะเคราะห์ว่า เกษตรกรที่มีการศึกษาสูงขึ้น
 เกษตรนำมนต์และดูหมอดูเป็นอัตราส่วนสูงขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าเป็นผู้ที่มีฐานะ เศรษฐกิจดี
 โอกาสในการไปรคว่ามนต์หรือดูหมอดูจึงมากขึ้น หรืออาจจะเป็นเพราะว่าการรคว่ามนต์หรือการดู
 หมอดูนั้น ไม่จำเป็นต้องเชื่อถือก็ได้